

ՀՀ ՍՊՈՐՏԻ ԵՎ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

«ՉԱՆԳԵՉՈՒԻԻ
ՊՂՆՁԱՄՈՒԲԳԵՆԱՅԻՆ
ԿՈՄԲԻՆԱՏ» ՓԲԸ

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 1, 2018

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՈՒՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№1, 2018

*Նվիրվում է Հայաստանի առաջին Հանրապետության 100-րդ, Արցախյան շարժման 30-րդ ու
Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-րդ ամյակներին*

*Dedicated to the 100th anniversary of the First Republic of Armenia, the 30th anniversary
of the Artsakh movement and the 2800th anniversary of the founding of Erebuni-Yerevan*

*Посвящается 100-летию Первой Республики Армения, 30-летию Арцахского движения и
2800-летию основания Эребуни-Ереван*

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2018

*Չրատարակության Է երաշխավորվել Երևանի պետական Չամալսարանի գիտական խորհրդի թիվ 2/8.8 առ 29.11.2018թ. որոշմամբ
 Рекомендовано к публикации решением учёного совета №2/8.8
 от 29.11.2018г. Ереванского государственного университета
 Recommended for publication by the Yerevan State University
 Academic Council Decision №2/8.8 of November 29, 2018*

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ

Նախագահ՝ ԵՊՅ ռեկտոր, ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ

Անդամներ՝

ԱՎԱԳՅԱՆ Արծրուն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ Չրանտ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԲԱԲԱՅԱՆ Դավիթ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԲԱԼԱՅԱՆ Վահրամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳԱԼՍՏՅԱՆ Խաչիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ Զուլիխան, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳՐՈՒՉԴԵՎ Վլադիսլավ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
 ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Գևորգ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ Արման, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԺԵՅՄՈ Մարտիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
 ԼԱՊԵՎԱՎ Վալենտինա, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
 ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆԴՏ Օտտո, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Չամբուրգ, Գերմանիա)
 ՉՈՎՍԵՓՅԱՆ Մուշեղ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՂԱԶԻՆՅԱՆ Գագիկ, ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ Աշոտ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՄԻՆԱՅԱՆ Էդիկ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ Կարեն, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
 ՍԱՐԳՍՅԱՆ Չայկ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՎԱՍԿՈՎ Մաքսիմ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
 ԶԵՌՅԱՆ Գարիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԶՈՂԱՐՅԱՆ Տիգրան, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Ավետիք ԳԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Գիտական Արցախ, №1, 2018, Երևան, «ԱԵԳՄՍ» հրատ., 2018, 448 էջ:
 Scientific Artsakh, №1, 2018, Yerevan, «UYSSA» publ., 2018, 448 pages.
 Научный Арцах, №1, 2018, Ереван, Изд. «ОМУСА», 2018, 448 страниц.

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 1-ին համարում տեղ են գտել հայկական արդի հիմնախնդիրներից մեկի՝ պետականության վերաբերյալ Չայաստանը, Արցախը, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Գերմանիան, Լեհաստանը և Բելառուսը ներկայացնող հեղինակների գիտական աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում գետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2018թ. սեպտեմբերի 13-16-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Չայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» 3-րդ միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

The first issue of «Scientific Artsakh» journal comprises the scientific works of authors from Armenia, Artsakh, the United States of America, Germany, Poland and Belarus on one of the most urgent problems for Armenians – the statehood. The publication also contains the best scientific articles of the 3rd international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 13-16, 2018 in Stepanakert.

В первом номере журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы авторов из Армении, Арцаха, Соединенных Штатов Америки, Германии, Польши и Беларуси по одной из актуальных для армян проблем – государственности.

В издании размещены также лучшие научные статьи 3-ей международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 13-16 сентября 2018 года в Степанакерте.

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Rector of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Members:

AVAGYAN Artsrun, Doctor of Philology, Professor
 AVANESYAN Hrant, Doctor of Psychology, Professor
 BABAYAN David, Doctor of History, Associate Professor
 BALAYAN Vahram, Doctor of History, Professor
 DANIELYAN Gevorg, Doctor of Law, Professor
 GALSTYAN Khachik, Doctor of Political Sciences, Associate Professor
 GHAZINYAN Gagik, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
 GRUZDEV Vladislav, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
 GYULAMIRYAN Julieta, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
 HOVSEPYAN Moushegh, Doctor of Philology, Professor
 KERYAN Garik, Doctor of Political Sciences, Professor
 KOCHARYAN Tigran, Doctor of Political Sciences, Professor
 LAPAEVA Valentina, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
 LUCHTERHANDT Otto, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
 MARKOSYAN Ashot, Doctor of Economic Sciences, Professor
 MINASYAN Edik, Doctor of History, Professor
 NERSISYAN Karen, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 SARGSYAN Hayk, Doctor of Economic Sciences, Professor
 VASKOV Maksim, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
 YEGHIAZARYAN Arman, Doctor of History, Associate Professor
 ZEJMO Marek, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Candidate of Law, Associate Professor

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: ректор ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор **Арам СИМОНЯН**

Члены:

АВАГЯН Арцрун, доктор филологических наук, профессор
 АВАНЕСЯН Грант, доктор психологических наук, профессор
 БАБАЯН Давид, доктор исторических наук, доцент
 БАЛАЯН Ваграм, доктор исторических наук, профессор
 ВАСЬКОВ Максим, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
 ГАЛСТЯН Хачик, доктор политических наук, доцент
 ГРУЗДЕВ Владислав, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
 ГЮЛАМИРЯН Джульетта, доктор педагогических наук, профессор
 ДАНИЕЛЯН Геворг, доктор юридических наук, профессор
 ЕГИАЗАРЯН Арман, доктор исторических наук, доцент
 ЖЕЙМО Марек, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
 КАЗИНЯН Гагик, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
 КЕРЯН Гарик, доктор политических наук, профессор
 КОЧАРЯН Тигран, доктор политических наук, профессор
 ЛАПАЕВА Валентина, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
 ЛЮХТЕРХАНДТ Отто, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
 МАРКОСЯН Ашот, доктор экономических наук, профессор
 МИНАСЯН Эдик, доктор исторических наук, профессор
 НЕРСИСЯН Карен, кандидат экономических наук, доцент
 ОВСЕПЯН Мушег, доктор филологических наук, профессор
 САРГСЯН Гайк, доктор экономических наук, профессор

Главный редактор: кандидат юридических наук, доцент **Аветик АРУТЮНЯН**

*Տպագրվում է ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության աջակցությամբ
 Is published with the support of the Ministry of Sport and Youth Affairs of the Republic of Armenia
 Публикуется при поддержке Министерства спорта и по делам молодежи Республики Армения*

ԱՆԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ՝ ԸՍՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐԻ

ՇՈՒՇԱՆ ԽԱՉՍՏՐՅԱՆ, ԳԱԼՈՒՄՍ ՍԱՐՈՅԱԼ

Հետխորհրդային տարիները, հատկապես առաջին տասնամյակը, ընդունված է որակել որպես «մուլթ ու ցուրտ» տարիներ¹: Այդ շրջանում ծնվածներիս էլ անվանում են «մուլթ ու ցուրտ» տարիների սերունդ: Արդյո՞ք ունեն այդ իրավունքը: Արդյո՞ք արդար է «մուլթ ու ցուրտ» որակել այն տարիները, որոնք եղել են Արցախի ազատագրման, հողերի ետ վերադարձի, ազգային միասնականության և զարթոնքի, ի վերջո՝ անկախության տարիներ: Մի տեսակ չէինք ուզենա լինել «մուլթ ու ցուրտ» տարիների սերունդ, մեզ ավելի հոգեհարազատ է անկախության ու ազգային զարթոնքի սերունդ լինելու գաղափարը: Մասնավոր ապացուցեցինք չէ՞, որ ոգևորվել և պայքարել գիտենք, որ միասնաբար հանդես գալ և մեզ մեր երկրի տերը զգալ գիտենք...

Թերևս սխալված չենք լինի, եթե ասենք, որ որոշակի ժամանակաշրջան այս կամ այն կերպ պիտակավորելն առավելապես լրագրողների, գրողների և ֆիլմեր ստեղծողների գործն է: Նրանք են ժամանակի տարեգիրները: Եվ եթե հայոց պետականության անցյալն ու ներկան արժևորելու խնդիր ունենք առաջին հերթին դա անում ենք հենց վերջիններիս ստեղծագործությունների միջոցով: Ուստի, շատ կարևոր է քննության առնել նրանց կողմից մեր ոչ այնքան վաղ անցյալի ներկայացումը:

Նորանկախ Հայաստանի մասին պատմող գրականությունը, ըստ տեսաբանների, պատկերում է այդ օրերի «հոգևոր-բարոյական կացությունը», միաժամանակ «իդեալների և արժեքների անորոշությունը»²: Համենայն դեպս, այդ տարիների ստեղծագործական ընթացքը համարվում է հետաքրքիր «կեցության և հոգեբանության» համադրության առումով³:

Կփորձենք վերլուծական հայացք գցել ժամանակակից մի քանի գրական գործերի (Արմեն Շեկոյանի «Վագոնից թռչելու ժամանակը», Սարգիս Հովսեփյանի «Ես ու իմ ընկեր Շուռը», Համբարձում Համբարձումյանի «Էդ գիշեր», Արամ Պաչյանի «Թափանցիկ շերտ») կողմից անկախ Հայաստանի ներկայացմանը՝ ուշադրություն դարձնելով դրա գեղարվեստական կողմին: Կփորձենք պարզել, թե վերոնշյալ գրողները.

- հետխորհրդային Հայաստանի ի՞նչ պատկեր են ստացել. առավելապես դրական, թե՞ բացասական,
- սոցիալ-քաղաքական հատկապես ո՞ր խնդիրներին են անդրադարձել,
- պետություն-քաղաքացի հարաբերությունները ի՞նչ լույսի ներքո են ներկայացրել,
- գեղարվեստական ինչ արտահայտչամիջոցներից են օգտվել, և որքանով են դրանք ազդեցիկ:

Արմեն Շեկոյանի «Վագոնից թռչելու ժամանակը» պատմում է անկախացած Հայաստանի մասին՝ անդրադառնալով այդ տարիներին լայն տարածում գտած մուրացկանության երևույթին: Նա հերթով ներկայացնում է մուրացկանությամբ զբաղվողներին, տալիս նրանց գործունեության ընդհանրական

¹ Մուլթ ու ցուրտ տարիները. Հայաստանը՝ 90-ականների սկզբին, <https://shabat.am/am/article/24405/Mut-u-curt-tarinery.-Hayastany-> :

² **Մնացականյան Դ.**, Իրականի և երևակայականի անժամանակ խաչմերուկներում, Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն, թիվ 3(21), 2016 թ., էջ 15, http://ysu.am/files/02D_Mnacakanyan.pdf:

³ Նույն տեղում:

պատկերը, Նշում մուրացկանության տեսակները: Հեղինակը գտնում է, որ «Մուրացկանությունը... մեր մայրաքաղաքում լայն տարածում գտավ անկախության ես երկու տասնամյակներում»: Շեկոյանը զուգահեռներ է տանում խորհրդային և հետխորհրդային Հայաստանների միջև և միայն մեկ մուրացկանի է կարողանում մտաբերել, որ խորհրդային տարիներից այդ գործն է անում՝ շիշ հավաքող Պետոյին, որովհետև «Սովետի օրոք ոչ թե մուրացկանությունն էր համատարած զբաղմունք, այլ՝ զարեջրախմությունն ու շամպայնախմությունը»: Խորհրդային տարիներին էտ շամպայնախմությունն այնքան շատ էր, որ Պետոն հավաքել էր բնակարանի և ամուսնական ճանապարհորդության գումար¹: Մինչդեռ ևորօրյա հերոսներից Ադելաիդան անգամ չի կարողանում ծերը ծերին հասցնել, որ ատամները սարքի...

Ինչ վերաբերվում է գեղարվեստականությանը, ապա պիտի փաստենք, որ Շեկոյանին հաջողվել է ստանալ կենդանի և իրական կերպարներ, անհատականություններ և, կարդալով պատմվածքը, քեզ թվում է, թե ճանաչում են յուրաքանչյուրին, ապրում են իրենց հոգսերով, ուզում են, որ հեղինակն ավելի հաճախ գնա եկեղեցի, որ մոմի գումարից բաժին հանի եկեղեցու շրջակայքն ավլող հողին, լսում են պրոֆեսիոնալ ակորդեոնիստ Էդուարդի երաժշտությունը՝ ափսոսելով, որ դա անում են ոչ Հայֆիլիարմոնիայի դահլիճներում, ուզում են, որ հնարավորինս շատ մարդ հասկանա, որ ասֆալտին գալարվող Ջուլյոյին ևս պետք է փող տալ, սրտանց ուրախանում են կլարնետիստ Վարդանի աղջկա համար, ով այլևս փողոցում դիողով հորը չի նվագակցում, դրա փոխարեն սովորում է համալսարանում, նաև ուզում են, որ թավջութակահար Թադևոսյանը ոչ թե հիվանդ լինի, այլ իրոք ֆրանսիական դեսպանատան «կուլտուր-ատաշեն» նրան հրավիրած լինի Փարիզի օպերա:

Ամենակարևորը՝ Շեկոյանը այս ամենը ներկայացնում է որպես բնական երևույթ՝ ջանք չթափելով խղճահարություն առաջացնել: Դրանով ավելի հարագատ ու սիրելի են դարձնում կերպարները, ավելի հստակ է դառնում «մուլթ ու ցուրտ» Հայաստանի պատկերը, որտեղ մուրացկան է անգամ հեղինակը...

Թեման ամկա է նաև **Սարգիս Հովսեփյանի «Ես ու իմ ընկեր Շուռը»** պատմվածքում: Սա պատմություն է այդ տարիներին շատ տարածված արտագաղթի, աշխատանքի բացակայության, աննպատակ երիտասարդության, նրանց բարբերի ու լեզվամտածողության մասին: Հեղինակն «անկապ ու աննպատակ» թափառում է Ռուսաստանում, բայց միևնույնն է չի հասկանում, թե ինչու եկավ Հայաստան. «ոչ հորեղբայրն էր մեռել, ոչ էլ քեռին լավ գործ խոսք տվել»: Այն Հայաստան, որտեղ երիտասարդներն ունեին «տնեցիների նյարդային բջիջները մաշեցնող ներկա ու անհույս ապագա»²: Հատկանշական է ընկերների երկխոսությունը ծառայության տարիների մասին, երբ «ամբողջ զորամասը հավաքեցին-բերեցին Էրևան»: Չորամասը հավաքել-բերել էին, որ հանեն ժողովրդի դեմ: Եվ նման դեպքերում զինվորականն այլընտրանք չունի, քանի որ կա պատասխանատվության ենթարկվելու վտանգ՝ «Ասա՛ մենք ի՞նչ մեղավոր ենք, որ դատվեինք դու՞» էիր պերեդաչի բերելու...»,- արդարանում է հեղինակը: Հատկանշական է նաև, որ ընկերները խոսում էին տարբեր իրադարձությունների մասին, մեկը՝ 1996-ի, մյուսը՝ 2008-ի, և ստացվում է, որ «Ես Էրևան հարուր տարի ա բան չի փոխվել...»: Այսպիսով, ուրվագծվում է Ս.Հովսեփյանի հետխորհրդային *Էրևանը*, որը «ոչ մի տեղ» չի տանում և որտեղ «արդեն ուշ է»...

Այս տողերը վերընթերցելիս՝ միանգամից հիշեցի մեր այսօրը. մենք՝ երիտասարդներս, արդեն ապացուցեցինք, որ ամենևին էլ ուշ չէ, մենք այլևս գիտենք՝ ուր ենք գնում: Այսօրվա Էրևանը Հովսեփյանի *Էրևանը* չէ, մեր Էրևանում մեր

¹ Շեկոյան Ա., «Վագոնից թռչելու ժամանակը»:

² Ձևակերպումները՝ Ս. Հովսեփյանի «Ես ու իմ ընկեր Շուռը» պատմվածքից:

տարեկից զինվորականները չեն վախենում պատասխանատվությունից և կանգնում են ժողովրդի կողքին...

Պետք է փաստել, որ միջանձնային շփումների, երկխոսությունների, երիտասարդության առօրյայի և մտածելակերպի նկարագրությունների միջոցով Ս.Յովսեփյանը կարողանում է ստանալ ժամանակի իրական պատկերը: Պատմվածքը կարդալիս՝ կարծես թատերական ներկայացման ներկա լինես, ժամանակն ու իրադարձությունները կարծես անցնեն աչքիդ առջևից: Պատահական չէ, որ Ռազմիկ Դավոյանը «Կինոաշխարհին» տված հարցազրույցում, խոսելով այս ստեղծագործության մասին, փաստում է, որ այն կարող է կարճամետրաժ ֆիլմի հիմք դառնալ. «Արձակագիր Սարգիս Յովսեփյանի «Իմ ընկեր Շուռը» գործը, թե ուշադրության առնի մի լավ ռեժիսոր, ապա այսօրվա երիտասարդության այնպիսի ինդիվիդներ մեջտեղ կգան, որոնք ոչ մի կերպ չեն բարձրանում Էկրան»¹:

Բայց նաև չի կարելի ժխտել, որ պատմվածքում կան տեսարաններ, որոնք, թեկուզ ժամանակի հնարավորինս ճիշտ պատկեր ներկայացնելու նպատակ ունեն, այդուհանդերձ ոչ այնքան ճիշտ բարբեր և մտածելակերպ են բարոզում: Այս առումով պատմվածքն, իհարկե, ենթարկվել է քննադատության: Օրինակ, «Սիվիլիթաս» հիմնադրամի հրավիրած «Ի սկզբանե եր Բանն»² խորագրով քննարկմանը խիստ բացասական իմաստով էին ներկայացված այս պատմվածքի որոշ տողեր՝ «...Մի խոսքով հո պլան չեր, թույն եր, հենց առաջին ծխից բռնեց: Աչքս չհասցրի թարթել, կրկին կասյակը ֆռռաց ինձ...», «Ախպեր, բուլբուլատոր անե՛ս... Տես, թե կայֆո ուզում ա թողի, վրից մի հատ դագոնկա արա...», «սկսեց այջ ու ձախ շինել էս հավերին» և այլն:

Անկախ Հայաստանի մի պատահիկ էլ **Յ.Յամբարձումյանի «Էդ գիշերն»** է՝ «լևի հոսանքով աշխատող հեռուստացույցներ», «չեղած տեղից համով կերակուր պատրաստող» սերիալամիլ կանայք, գումար վաստակել չկարողացող, «մի քանի շիշ օդիով, մի քանի քաշ պլանով, մի քանի թթու դրած վարունգով» առիթներ նշող, քրեականացված, բայց զինված ադրբեջանցու դեմ անզեն կռված ու հաղթած հայ տղամարդիկ, «լևիից լևի մտնող լուսագողեր», դժվարություններից չարացած, ագրեսիվ հասարակություն: Իհարկե, այստեղ առկա է նաև հայրերի և որդիների ինդիվիդ, երբ հայրերը դրսևորում են ակնհայտ «բյառթու»³ պահվածք, մինչդեռ որդիները անհանդուրժող են նման պահվածքի հանդեպ:

Եթե փորձենք համեմատել այս ստեղծագործությունը նախորդների հետ, ապա պետք է նշենք, որ այստեղ գույներն ավելի խտացված են, և, եթե ճիշտ ենք պատկերացնում այդ տարիները՝ մեր ծնողների, հարևանների, ծանոթ-բարեկամների պատմելով, խեղաթյուրելու աստիճան չափազանցված: Էլ ո՛ր մնացին անլույս տարիներին հարևանների միասնականության, իրար օգնելու պատրաստակամության, մեկ վառարանի շուրջ հավաքվելու, կարտոֆիլի «պլեճ» ուտելու և լոտո խաղալու պատմությունները:

Տեքստում հատկապես տպավորիչ են բռնության տեսարանների նկարագրությունները, պատկերավոր է խոսքը, ազդեցիկ և ապրված են զգացողությունները, վախերը: Գրականության տեսաբան Հայկ Յամբարձումյանը, վերլուծելով «Էդ գիշերը», ընդգծում է այս պատմվածքի նովելային բնույթը՝ փաստելով, որ կտրուկ անցումները նպաստում են պատմվածքի դրամատիզմին:

¹ Պետրոսյան Ն., Ռազմիկ Դավոյան. «Յամբերենք՝ տեսնենք», <http://kinoashkharh.am/2012/06/1309>:

² Եղիազարյան Կ., «Ի սկզբանե եր բա՛նն», թե՛..., <http://www.armworld.am/detail.php?paperid=3963&pageid=122680&lang:>

³ Գաբրիելյան Ա., Նիկողոսյան Ա., «Զյառթուի կերպարը որպես անհանդուրժողականության ներկայացման միջոց արդի հայ արձակուրդ», Հանդուրժողականության և անհանդուրժողականության դրսևորումները հայ գրականության մեջ, Յավրուհրատ, 2017թ., <https://granish.org/quartui-kerpary/>:

Տեսաբանը գտնում է. »Նոր ու գարմանալիորեն կենդանի են Համբարձումի շենգավիթյան տրագիֆարսերը»¹:

Ա.Պաչյանի «Թափանցիկ շշերն», ըստ մեզ, այնքան էլ կապ չունի հետխորհրդային Հայաստանի հետ: Սա պատմություն է անելանելի իրավիճակների և հոգեկան ապրումների մասին: Այն մասին, թե ինչ է կատարվում, երբ չեն կարող օգնել ո՛չ բժիշկը, ո՛չ հոգևորականը, ո՛չ թաքուն տրված դեղահաբերը, ո՛չ աչք փակելը, երբ մեղադրանքներն անիմաստ են, երբ սիրում ես և ատում միաժամանակ..., երբ չկան լուծումներ:

Ինչ վերաբերվում է գեղարվեստական արժեքին, ապա «Թափանցիկ շշերը» համարվում է մեկ շնչով գրված ստեճագործություն²: Վ.Դանիելյանը, ներկայացնելով այս պատմվածքի լեզվաոճական, իմաստային յուրահատկությունները, անհատական ապրումների վերարտադրության «հմայքը», իրավացիորեն փաստում է, որ այս պատմվածքի վերլուծությունը չի կարելի տանել սոցիալական հարթություն³: Սա զգացողությունների տիպական ներկայացում է, որը ընթերցողը վերապրում է հերոսներից յուրաքանչյուրի հետ:

Ամբողջացնելով ուսումնասիրությունը՝ փորձենք անել որոշ ընդհանրացումներ՝ հիմք ընդունելով աշխատաքնի սկզբում առանձնացված խնդիրները:

- Ուսումնասիրության առարկա պատմվածքները ներկայացնում են հետխորհրդային Հայաստանի խիստ բացասական պատկեր: Այս Հայաստանում շատ են մուրացկանները, արվեստագետները գնահատված չեն, նրանցից շատերը զբաղվում են մուրացկանությամբ, չկան բարոյական հստակ չափանիշներ, երիտասարդները չունեն նպատակներ, պայքարելու հակված չեն, հիմնականում մեկնում են արտերկիր, բայց այնտեղ էլ առանձնապես անելիք չունեն, ապաստոցիալական վարք են դրսևորում, խոսում են ժարգոնով, օգտագործում են անպարկեշտ բառեր, հակված են թմրամոլության և հարբեցողության, հասարակությունը ագրեսիվ է:

- Սոցիալ-քաղաքական խնդիրներից անդրադարձ կա արտազնա աշխատանքի տարածվածությանը, երիտասարդության ոչ ուսումնաստենչ լինելուն, «քյառթուական» մշակույթի գերակայությանը, իշխանության որոշումներին հակառակվելու վախի մթնոլորտին, սոցիալապես անապահովների թվի ընդգծված գերակայությանը, ապաստոցիալական վարքի դրսևորումներին:

- Պետություն-քաղաքացի հարաբերություններին անդրադարձը այնքան էլ շատ չէ, բայց ընդհանուր առմամբ տպավորություն է ստեղծվում, որ պետությունն առանձնապես չի մտածում իր հասարակության և քաղաքացու մասին, և հասարակությունը գոյություն ունի մի տեսակ անկախ պետությունից: Առնչակցության միակ դրսևորումը թերևս պարտադրանք է զինվորականին՝ դուրս գալ սեփական ժողովրդի դեմ:

- Զննության առկած բոլոր պատմվածքներն էլ ունեն որոշակի գեղարվեստական արժեք. ստեղծում են կենդանի և իրական կերպարներ, առկա է ազդեցիկ և տպավորիչ խոսք, շատ են տիպական նկարագրությունները: Սրա շնորհիվ և պատճառով այս պատմվածքները, թերևս, ունակ են ազդելու ընթերցողի մտածողության և զգացողությունների վրա և կարող են մեծապես պայմանավորել ժամանակի մասին որոշակի պատկերացումներ:

¹ **Համբարձումյան Հ.**, Գեղարվեստական ժամանակի որոնումներում («18-33.արդի հայ արձակ» ակթոլոգիան), <http://www.grakantert.am/գեղարվեստական-ժամանակի-որոնումներում/>:

² **Հակոբյան Հ.**, Ամենացավոտ Բարձրությունը, <https://granish.org/painful-height/>:

³ **Դանիելյան Վ.**, Երեք պատմություն, <https://granish.org/vahram-danielyan/>:

**Շուշան Խաչատրյան, Գալուստ Սարոյան
ԱՆԿԱՆ ԶԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ՝ ԸՍՏ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՊԱՏՄՎԱԾԵՆԵՐԻ**

Բանալի բառեր՝ *հետխորհրդային Հայաստան, ժամանակակից գրականություն, պետություն, քաղաքացի, սոցիալ-քաղաքական խնդիրներ, գեղարվեստական արժեք*

Ժամանակի տարեգիրներն, ըստ էության, գրողները, լրագրողներն ու ֆիլմների հեղինակներն են: Եվ եթե հայոց պետականության անցյալն ու ներկան արժևորելու խնդիր ունենք, առաջին հերթին դա անում ենք հենց վերջիններիս ստեղծագործությունների միջոցով: Հոգվածում փորձել ենք վերլուծական հայացք գցել ժամանակակից մի քանի գրական գործերի կողմից անկախ Հայաստանի ներկայացմանը: Ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ ժամանակակից գրականությունը կառուցում է հետխորհրդային Հայաստանի առավելապես բացասական կերպար՝ սոցիալ-քաղաքական բազմաթիվ խնդիրներով, պետություն-քաղաքացի խզված կապով, բայց նաև դա անում է կենդանի, իրական կերպարներ ստեղծելով, ազդեցիկ, տպավորիչ խոսքով, տիպական նկարագրություններով:

**Shushan Khachatryan, Galust Saroyan
SOCIO-POLITICAL ISSUES OF INDEPENDENT ARMENIA BASED ON SHORT
STORIES BY CONTEMPORARY WRITERS**

Keywords: *Post-Soviet Armenia, contemporary literature, state, citizen, socio-political issues, artistic merit*

Writers, journalists and film authors are, in fact, the chroniclers of our times. So, if we aim at evaluating the past and the present of the Armenian statehood, we should, first of all, do it through the works of the aforementioned people. In the paper, an attempt was made to analyze the representation of independent Armenia in a number of contemporary literary works. The study has shown that contemporary literature creates a mostly negative image of the Post-Soviet Armenia with numerous socio-political issues and a broken link between the state and the citizen. However, it also creates living and realistic characters, uses influential and impressive speech, as well as typical descriptions.

**Шушан Хачатрян, Галуст Сароян
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НЕЗАВИСИМОЙ АРМЕНИИ
СОГЛАСНО РАССКАЗАМ СОВРЕМЕННЫХ ПИСАТЕЛЕЙ**

Ключевые слова: *постсоветская Армения, современная литература, государство, гражданин, социально-политические проблемы, художественная ценность*

Летописцами нашего времени, по сути, являются, писатели, журналисты, авторы фильмов. И если перед нами встает задача оценки прошлого и настоящего армянской государственности, то мы делаем это именно посредством их произведений. В статье мы попытались проанализировать, как независимая Армения представлена в нескольких современных литературных произведениях. Изучение показало, что современная литература чаще всего выстраивает отрицательный образ Советской Армении – со множеством социально-политических проблем, нарушенной связью между государством и гражданином, однако при этом создает живые, реальные образы посредством впечатляющей речи, типических описаний.

25. **Դոլուխանյան Անուշ** – ԱրԴՅ հայցորդ, ԱԵԳՄՄ անդամ
Dolukhanyan Anush – PhD student of ArSU, member of UYSSA
Долуханян Ануш - соискатель АрГУ, член ОМУСА
E-mail: anush_dolukhanyan@mail.ru
26. **Եղիազարյան Արման** - ԵԴՅ սիյուլոքագիտության ամբիոնի վարիչ, պ.գ.դ., դոցենտ
Yeghiazaryan Arman - Head of the Chair on Diaspora Studies of YSU, Doctor of History, Associate Professor
Егиазарян Арман - заведующий кафедрой диаспороведения ЕГУ д.и.н., доцент
E-mail: armanyeghiazaryan@ysu.am
27. **Եվստրատով Անտոն** – ՅՌՅ դասախոս, պ.գ.թ.
Evstratov Anton - Lecturer of ARU, Candidate of History
Евстратов Антон - преподаватель РАУ, к.и.н.
E-mail: anton_nastoyashiy@mail.ru
28. **Էլիբեգովա Անժելա** – Երևանի պետական լեզվաև հասարակագիտական համալսարանի (ԵՊԼՅ) դասախոս, ք.գ.թ., դոցենտ
Elibegova Anzhela – Lecturer of Yerevan State University of Languages and Social Sciences (YSULSS)
Элибегова Анжела – преподаватель Ереванского государственного лингвистического университета (ЕГЛУ), к.п.н., доцент
E-mail: elibegova@gmail.com
29. **Ջեյմո Մարեկ** – Յոզեֆ Ռուսեցկու անվան Օլշտինի համալսարանի պրոֆեսոր, ք.գ.դ. (ք. Օլշտին, Լեհաստան)
Zejmo Marek - Doctor of Political Sciences, Professor of Józef Ruziecki Olsztyn University (Olsztyn, Poland)
Жэймо Марек - профессор Ольштынского университета имени Йозефа Русецкого, д.п.н. (г. Ольштын, Польша)
E-mail: marek-zejmo@wp.pl
30. **Լուխտերհանդտ Օտտո** - Համբուրգի համալսարանի պրոֆեսոր, ի.գ.դ. (ք.Համբուրգ, Գերմանիա)
Luchterhandt Otto - Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
Люхтерхандт Отто – доктор юридических наук, профессор (г.Гамбург, Германия)
E-mail: ottolucht@arcor.de
31. **Խալաթյան Արտաշես** - ԵԴՅ ասպիրանտ, ԱԵԳՄՄ անդամ, փաստաբան
Khalatyan Artashes – PhD student of YSU, member of UYSSA, advocate
Халатян Арташес - аспирант ЕГУ, член ОМУСА, адвокат
E-mail: artashes.khalatyan@mail.ru
32. **Խաչատրյան Շուշան** – ԱրԴՅ գրականության և լրագրության ամբիոնի վարիչ, ԱԵԳՄՄ անդամ, ք.գ.թ., դոցենտ
Khachatryan Shushan - Head of the Chair of Literature and Journalism of ASU, member of UYSSA, Candidate of Philosophy, Associate Professor

56. **Պետրոսյան Աննա** – ՄՄՅ դասախոս, մ.գ.թ., դոցենտ
Petrosyan Anna - Lecturer of MMU, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Петросян Анна – преподаватель УММ, к.п.н., доцент
E-mail: anna.petrosyan5@gmail.com
57. **Պետրոսյան Մարգարիտ** - ԵՊԼՅ ասպիրանտ և դասախոս
Petrosyan Margarit - PhD student and Lecturer of YSULSS
Петросян Маргарит - аспирант и преподаватель ЕГЛЮ
E-mail: petrossianmaga@gmail.com
58. **Պողոսյան Լիլիթ** - ԵՊՅ դասախոս, պ.գ.թ., դոցենտ
Poghosyan Lilit - Lecturer of YSU, Candidate of History, Associate Professor
Погосян Лилит - преподаватель ЕГУ, к.и.н., доцент
E-mail: lilithpoghosyan@yahoo.com
59. **Սարգսյան Արփինե** - ԶՊՏԶ Գյումրու մասնաճյուղի հայցորդ
Sargsyan Arpine - PhD student of ASUE Gyumri branch
Саргсян Арпине - соискатель Гюмрийского филиала АГЭУ
E-mail: arpinesargsyan1994@gmail.com
60. **Սարգսյան Լիլիթ** – ԶՌՅ մագիստրատուրայի ուսանող
Sargsyan Lilit - student of Master course of ARU
Саркисян Лилит - студентка магистратуры РАУ
E-mail: sargsyan.lilit.97@gmail.com
61. **Սարգսյան Հայկ** - ԵՊՅ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի դեկան, տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Sargsyan Hayk - Dean of the faculty of Economics and Management, Doctor of Economic Sciences, Professor
Саргсян Гайк - декан факультета экономики и управления ЕГУ, д.э.н., профессор
E-mail: sargsyan.yso@gmail.com
62. **Սարոյան Գալուստ** - Երևանի թատրոնի և կինոյի պետական ինստիտուտի ուսանող
Saroyan Galust - student of Yerevan State Institute of Theatre and Cinema
Сароян Галуст - студент Ереванского государственного института театра и кино
E-mail: galust_saroyan@edu.aua.am
63. **Սիբիրսկայա Ալբինա** - Բելառուսի ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող (ք.Մինսկ, Բելառուս)
Sibirskaya Albina - Senior Researcher of NAS of Belarus (Minsk, Belarus)
Сибирская Альбина - старший научный сотрудник НАН Беларуси (г.Минск, Беларусь)
E-mail: kordik2004@mail.ru
64. **Սիմոնյան Գուրգեն** - ԶԶ ԳԱԱ գիտաշխատող, ք.գ.թ.
Simonyan Gurgen - researcher of NAS RA, Candidate of Political Sciences
Симонян Гурген – научный сотрудник НАН РА, к.п.н.
E-mail: gurgensimonyan4@gmail.com

ԼՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
JOURNALISM, LITERATURE
ЖУРНАЛИСТИКА, ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

- Ալիսա Բաղդասարյան.** Արցախյան մոտիվը Մ.Յովհաննիսյանի «Չեռացող երկրի կարոտը» գրքում.....380
Alisa Baghdasaryan. The Motif of Artsakh in the Book of Hovannisian's «Longing for Leaving the Country»
- Алиса Багдасарян.** Арцахский мотив в книге М.Ованнисяна «Тоска по уходящей стране»
- Արսեն Առաքելյան.** Պետություն՝ պետության մեջ.....386
Arsen Arakelyan. The State in State
Арсен Аракелян. Государство в государстве
- Շուշան Խաչատրյան.** Արցախը հեղինակավոր պարբերականների էջերում (գերմանական մամուլի օրինակով).....391
Shushan Khachatryan. Artsakh on the pages of authoritative publications (on the example of the German press)
- Шушан Хачатрян.** Арцах на страницах авторитетных изданий (на примере немецкой прессы)
- Շուշան Խաչատրյան, Գալուստ Սարոյան.** Անկախ Հայաստանի սոցիալ-քաղաքական խնդիրները՝ ըստ ժամանակակից գրողների պատմվածքների.....395
Shushan Khachatryan, Galust Saroyan. Socio-Political Issues of Independent Armenia Based on Short Stories by Contemporary Writers
- Шушан Хачатрян, Галуст Сароян.** Социально-политические проблемы независимой Армении согласно рассказам современных писателей
- Գայանե Ավագյան.** «Հայրենիք» և «պետություն» գաղափարները 1960-ական թթ. լիբանանահայ մամուլում.....400
Gayane Avagyan. The Concepts «Homeland» and «State» in the Armenian Press of Lebanon in the 1960s
- Гаянэ Авагян.** Понятия родины и государства в армянской прессе Ливана 60-х годов 20-го века
- Անուշ Դոլուխանյան.** Հայկական դիրքերի գրավման լուսաբանումը արցախյան և ադրբեջանական պաշտոնական մամուլում.....405
Anush Dolukhanyan. Illustration of the Capture of Armenian Positions in Artsakhi and Azerbaijani Official Press
- Ануш Долуханян.** Освещение захвата армянских позиций в арцахской и азербайджанской официальной прессе